

Борейко В. І., д.е.н., професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Демянчука, м. Рівне)

РЕТРОСПЕКТИВА ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Динамічний розвиток національної економіки є тим ключовим фактором, який забезпечує реалізацію загальнодержавних програм, надання середньої та вищої освіти, високоякісне медичне обслуговування, соціальний захист та зростання добробуту населення країни. Тому, незалежно від того в якій би сфері діяльності не працювала людина, її цікавить величина заробітної плати та пенсії, рівень інфляції, доступність освітянських і медичних послуг.

Для спеціалістів важливим є виробництво в країні валового внутрішнього продукту (ВВП) на одну особу, податкове навантаження на бізнес та порівняння цих показників в різних країнах світу.

На початку дев'яностих років ХХ століття Україна після здобуття незалежності володіла одним з найкращих потенціалів для свого розвитку.

Так наша країна в 1990 році займала 4 місце в світі за виробництвом чавуну, 5 – за виробництвом сталі та металопродукату, 6 – за видобутком вугілля та залізної руди. До того ж вона входила до групи країн, які займалися виробництвом космічної техніки, авіа- та кораблебудуванням.

Високою була забезпеченість українців ріллею в розрахунку на одного жителя. В Україні цей показник становив 0,78 га, тоді як у Великобританії – 0,12 га, у Німеччині – 0,20 га, у середньому в Європі – 0,26, у світі – 0,29 га.

Водночас у 1990 році за виробництвом ВВП на одну особу за паритетом купівельної спроможності 2005 року (8108 дол. США) наша країна займала четверте місце в Радянському Союзі (поступаючись Російській Федерації та країнам Прибалтики) і випереджала своїх західних сусідів: Польщу (8054 дол. США), Румунію (7757 дол. США), Болгарію (7612 дол. США) та поступалася в 1,5 рази Угорщині (12415 дол. США) і вдвічі Чехословаччині (16243 дол. США).

Натомість у 2012 році за цим показником (7374 дол. США), вона поступалася: Чехії в 3,7 рази (27527 дол. США), Польщі (22800 дол. США) та Угорщині (22635 дол. США) – 3 рази, Румунії – 2,3 рази (16991 дол. США), Болгарії – 2,2 рази (16147 дол. США). При чому, за ці роки Чехія збільшила виробництво ВВП на одну особу в 1,7, Угорщина – 1,8, Болгарія – 2,1, Румунія – 2,2, Польща – 2,8 разів, тоді як Україна зменшила на 10 %.

Для порівняння зазначимо, що за цим показником Німеччині (41923 дол. США), Франції (36933 дол. США) та Великобританії (35670 дол. США) Україна поступається в 5 – 5,5 разів, а США (51694 дол. США) – в 7 разів.

В цілому ж за цим показником серед близько 190 країн світу Україна за різними оцінками займає 115–116 місце в світі, поступаючись таким екзотичним країнам як Багамські Острови, Оман, Тринідат і Тобаго, Кайманові Острови, Антигуа і Барбуда, Барбадос, Екваторіальна Гвінея, Сент-Кітс і Невіс, Габон, Сейшельські Острови, Аруба, Ботсвана, Маврикія, Сент-Люсія, Суринам, Палау, Сент Вісент і Гренадини, Беліз, Фіджі, Кабо-Верде, Самоа, Свізіленд.

У 2012 році середня зарплата в Україні складала 378,5 дол. США, Болгарії – 506,5, Румунії – 615, Польщі – 1083, Угорщині – 1114, Чехії – 1326. При чому, у цих країнах ціни на продукти, одяг, електротехніку, автомобілі та нерухомість не більші, ніж в Україні.

Середня зарплата в США, Німеччині, Франції та Великобританії 3800 – 4500 дол. США, тобто більше ніж в 10 разів вища ніж в Україні. В цих країнах ціни можуть бути дещо вищі ніж в Україні, але скажімо в Іспанії – де середня зарплата 2880 дол. США ціни в багатьох випадках навіть нижчі ніж в нашій країні [1].

Варто також відзначити, що за чотири роки (1941–1945) війни з фашистською Німеччиною Україна втратила 40 % свого ВВП, а за вісім мирних років (1991–1999) – 60 %.

В чому ж причина такого катастрофічного падіння і які перспективи розвитку національної економіки.

За визначенням класиків політичної економії А. Сміта та Д. Рікардо для успішного розвитку країни в ринкових умовах потрібні тільки мир, вільне конкурентне середовище, невеликі податки та терпимість в управлінні, все інше зробить природний хід подій [2, с. 46; 3, с. 90].

Проте, вже в тридцятих роках ХХ століття відомий англійський економіст Дж. М. Кейнс зробив висновок, що існуванню вільної конкуренції мішають природні та штучні монополії, які несуть основну загрозу для розвитку країн [4, с. 171].

Але в Україні за 24 роки незалежності переплелися влада і великий бізнес, які монополізували практично всю національну економіку та усунули від джерела доходів більшу частину населення країни.

Для того щоб зрозуміти який вплив на розвиток країни можуть здійснювати олігархи варто навести висновок К. Маркса про те, що з метою збагачення капіталісти присвоюють собі більшу частину капіталу, створеного працею робітників, що призводить до накопичення багатства на одному полюсі при одночасному накопичення злиднів та моральної деградації на протилежному полюсі [5, с. 660].

Про наслідки «ринкової» трансформації упродовж 1991–2014 років свідчать такі параметри.

1. Частка сировинної складової у структурі національної економіки становить 70 %, тоді як частка наукоємних галузей – машинобудування,

легкої промисловості, верстатобудування, приладобудування, радіоелектроніки, виробництва турбін, авіабудування, автомобілебудування – знизилася за цей період у структурі промисловості з 31 % до 12 %.

2. У той же час частка чорної металургії виросла з 11 % до 22 %, а зношеність основних фондів зросла з 43,7 % до 77,3 %.

Поряд з цим за кількістю мільярдів Україна займає провідне 27 місце в світі. Так в 2014 році в Україні було 9 офіційних мільярдів (в 2015 році через економічну кризу їх кількість зменшилася до 5), в Польщі – 5, Чехії – 5, Румунії – 3 [1].

При цьому співвідношення між доходами 10 % найбагатших та 10 % найбідніших українців складає 40 : 1 (в 1990 році цей показник був 12 : 1), тоді як оптимальним вважається 5 : 1.

Для порівняння: у Німеччині, Данії і Швеції, за інформацією Організації з економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), цей показник становить 6/1. А в усьому світі в середньому найбільш заможні багатші за найбідніших лише в дев'ять разів, і за останні 30 років цей розрив не надто змінився – на початку 1980-х він становив 7/1.

Водночас, слід зазначити, що 52 % своїх доходів українці проїдають.

Разом на харчування, одяг та товари для дому українці витрачають 84 % своїх доходів, ще 9,3 % – на комунальні послуги, 3,3 % – на купівлю алкоголю та цигарок, а на відпочинок і освіту залишається лише 1,8 та 1,3 % відповідно

Для порівняння: американці проїдають 12,8 % заробітку, британці – 8,5 %, німці – 9,8 %. Ці показники красномовно свідчать про рівень розвитку суспільства та його доходи

Отже *першою* з основних причин відставання України в економічному розвитку від промислово розвинутих країн світу та своїх західних сусідів, а також збідніння більшої частини населення країни є *корумповане зрощення бізнесу з владою, монополізація олігархами вітчизняної економіки та збагачення їх і нечесних урядовців за рахунок простих громадян.*

Друга причина – це відсутність програм економічного розвитку України у всіх Президентів та керівників Уряду. А якщо такі програми і були то вони носили декларативний, часто популістський характер, що можна спостерігати на діях нинішнього Уряду.

Можна критикувати керівництво Радянського Союзу за кримінальні переслідування незгідних з його внутрішньою та зовнішньою політикою, голодомори, насильницьку колективізацію, висилку кращої частини української нації в Сибір, неоголошені війни, які велися у Фінляндії, Польщі, Румунії, Прибалтиці, Афганістані, Кореї, В'єтнамі, Лаосі, придушення повстання в Угорщині, Чехословаччині, Польщі та втручання у внутрішні справи багатьох інших країн, однак, слід зазначити, що протягом всієї своєї історії ця країна мала чіткі програми свого розвитку.

Спочатку це були програми забезпечення селян тракторною технікою (1000 тис. тракторів) та будівництва електростанцій (ГОЕРЛО), потім колективізації та індустріалізації країни, згодом підготовки до війни, відбудови країни, виготовлення атомної бомби та освоєння ядерної енергії, літако- та суднобудування, польоту людини в космос, забезпечення населення невеликим за розміром житлом (хрущовками), освоєння цілини та енергоресурсів Сибіру, будівництва БАМу та ін.

А що ми маємо за минулі 24 роки розвитку економіки незалежної України?

1. В 1990 році ніхто з нас не знав, що таке мобільний телефон, персональний комп'ютер, планшет та інша комп'ютерна техніка, якою сьогодні володіють та вільно користується більшість громадян України, починаючи з п'яти – шестирічних дітей.

2. Якщо в 1990 році українці їздили на вітчизняних автомобілях, то сьогодні в Україні використовується більше 90 % імпортного автомобільного транспорту, причому його кількість зросла в декілька разів.

Нова сільськогосподарська техніка в Україні (трактори, комбайни, сівалки та ін.) також переважно імпортного виробництва.

3. Якщо в 1990 році в Україні літали літаки українського та російського виробництва, то сьогодні виключно американського.

4. Продукти, одяг, взуття, іграшки, електротехніка, які в 1990 році вироблялися переважно в Україні, сьогодні як правило імпортуються з Польщі, Туреччини, Китаю та ін. східно-азійських країн.

5. В 1990 році дивно було чути термін «евроремонт», а сьогодні в значній частині міст України та нових «царських» поселеннях, які «кохопили» ці міста він проведений, як правило, з матеріалів імпортного виробництва.

6. В 1990 році в Рівному було 5 потужних заводів – Радіотехнічний, Газорозрядний, Тракторний, Льонокомбінат, Високовольтний і поруч Квасилівфермаш, на яких працювало більше 30 тис. чол. На сьогодні перших двох взагалі не існує, на інших разом працює близько 1000 чоловік.

Тим самим ми створили нові високооплачувані робочі місця для інших країн, а своїх працівників викинули на вулицю.

Третя причина – неадекватна податкова та бюджетна політика держави. Після здобуття Україною незалежності податкове навантаження на бізнес в нашій країні зросло до 85 %. Тобто із кожної заробленої гривні підприємства повинні були віддати державі 85 коп., тоді як оптимальним вважається 33 %. В окремих країнах північної Європи цей показник сягає 50 %, але там існує рівень доходів та соціального захисту, якому громадяни нашої країни можуть тільки позаздрити.

Розуміючи згубність такої податкової політики держава поступово знизила ставку податку на прибуток підприємств з 42 до 18 %, а ПДВ з 28 – до 20 %. Тому зараз ставка податку на прибуток підприємств в Україні є

однією з найнижчих в світі. Не є великою і ставка ПДВ. До того ж планується їх подальше зниження, відповідно, до 16 та 17 %.

Проте у 2014–2015 роках загальне податкове навантаження на бізнес та доходи громадян в нашій країні знову зросло, оскільки додатково був запроваджений військовий збір, оподаткування нерухомого майна відмінного від земельних ділянок для населення і підприємств, депозитних вкладів та пенсій працюючих пенсіонерів.

До того ж податкове законодавство України є складним для використання. Так, новий Податковий кодекс України, який був прийнятий в 2010 році, розміщений на 500-ох сторінках дрібним шрифтом. А зміни, які були прийняті до нього за останні 4 роки напевно займуть ще біля 1000 аркушів.

Водночас в Україні залишаються досить високими (38–42 %) ставки єдиного соціального внеску, тоді як до 80-тих років минулого століття така ставка в нашій країні складала 7 %, а з впродовж 1982–1990 років – 14 %.

Зазначене спонукає бізнесменів до тіньової виплати зарплати «в конвертах», чим завдаються збитки державі, дефіцитним є бюджет Пенсійного фонду, а майбутні пенсіонери, самі того не розуміючи, прирікають себе на мінімальну пенсію. В 2015 році Кабінет Міністрів України зробив кілька спроб знизити ставки єдиного соціального внеску практично вдвічі, однак обумовив своє рішення такими чином, що ним змогла скористатися тільки незначна кількість підприємств та підприємців.

Бюджетна політика держави повинна сприяти економічному розвитку країни. Однак в Україні більше 60 % видаткової частини Зведеного державного бюджету направляється на соціальні цілі, більше 30 % – на утримання органів управління, правоохоронної системи та оборону країни. І менше 10 % направляється на інноваційне оновлення вітчизняної економіки, що зумовлює постійне поглиблення відставання нашої країни від промислово розвинутих країн світу.

І що найбільш разюче, що бюджетні кошти в нашій країні використовуються вкрай несправедливо, оскільки ще зовсім недавно розрив між максимальною та мінімальною зарплатою, тих хто фінансується з державного бюджету, а також між максимальною та мінімальною пенсією сягав 100-кратного розміру.

Несправедливому розподілу доходів в Україні сприяє і запроваджена в 2003 році плоска шкала оподаткування прибутку підприємств та доходів населення, за якої громадяни з мінімальними та максимальними доходами сплачують податки практично за однією ставкою – 15 %. Збільшення цієї ставки до 20 % для тих, чия зарплата перевищує десятикратний розмір мінімальної зарплати не вирішує проблеми.

Щодо податку на прибуток підприємств то його як малі підприємства, так і великі монополії сплачують за ставкою 18 %. Причому податкове навантаження на малий бізнес, який оподатковується за спрощеною системою, є більшим ніж на великі підприємства.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, варто зауважити, що за нинішнього стану монополізації національної економіки, корупції в органах державної влади та правосуддя, відсутності програми технічного оновлення та економічного розвитку країни, неадекватної податкової та бюджетної політики, яка відштовхує вітчизняних та іноземних інвесторів, прогнозувати райдушні перспективи для розвитку національної економіки не приходиться.

Проте, для забезпечення динамічного розвитку національної економіки в майбутньому державі необхідно впровадити такі заходи:

- усунути корупцію та створити сприятливе для розвитку бізнесу податкове законодавство. Для цього потрібно максимально спростити норми податкового кодексу виклавши його на кількох десятках аркушів, а не на сотнях. Водночас слід запровадити прогресивну шкалу оподаткування прибутку підприємств та доходів громадян, як це практикується у всьому світі. Також варто категорично заборонити займати посади особам, які мають будь-яке відношення до приватного бізнесу;

- забезпечити всебічну державну підтримку експортерів вітчизняної продукції. За рахунок державних коштів їм необхідно надати можливість для отримання безвідсоткових кредитів та застрахувати їхні можливі ризики через відмову іноземних партнерів від підписаних контрактів;

- негайно знизити ставку єдиного соціального внеску вдвічі, при чому вивільнені підприємствами кошти потрібно направити на збільшення ними заробітної плати своїм працівників. Для цього мінімальну заробітну плату в країні варто збільшити як мінімум на 30 %.

- розробити програму інноваційного оновлення вітчизняної продукції та заміни нею імпортованих товарів. Особливу увагу слід звернути на високотехнологічні галузі: виробництво електронної та електротехнічної продукції, освоєння космосу, авіа-, судно- та автомобілебудування. При цьому кошти іноземних запозичень необхідно направляти виключно на створення нових робочих місць в країні.

Україна багата своїм природним і людським потенціалом, марна протягом багатьох століть сусідні держави зарилися на наші землі. Тому саме від нас та нинішнього молодого покоління залежать перспективи розвитку національної економіки та добробут наших дітей і внуків.

1. Інформація Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua> **2.** Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов (книги I-III) / А. Смит; отв. ред. Акад. Л. И. Абалкин. – М. : Наука, 1993. – 572 с. **3.** Риккардо Д. Начала политическою экономии / Д. Риккардо. Сочинения. – Т. 1. – М. : Госполитиздат, 1955. – 360 с. **4.** Кейнс Дж. М. Трактат про грошову реформу. Загальна теорія зайнятості, процента та грошей / Дж. М. Кейнс. К. : АУБ, 1999. – 189 с. **5.** Маркс К. Капитал. Т. 1 / К. Маркс, Ф. Енгельс. Сочинения. – Т. 23. – М. : Госполитиздат, 1960. – 908 с.